

Liviu Bogdan Ciucă

MOȘTENIRI - SINTEZĂ

Curs universitar

Liviu Bogdan Ciucă

MOȘTENIRI - SINTEZĂ

Curs universitar

Universul Juridic

București

-2015-

Editat de S.C. Universul Juridic S.R.L.

Copyright © 2015, S.C. Universul Juridic S.R.L.

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al

S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOTIT DE SEMNĂTURA
ȘI ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE PE INTERIORUL
ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CIUCĂ, LIVIU BOGDAN

Moșteniri - Sintează : curs universitar / Liviu Bogdan Ciucă. - București :
Universul Juridic, 2015

ISBN 978-606-673-656-5

347.6(498)

REDACȚIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0732.320.666**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL tel.: **021.314.93.15**
DISTRIBUȚIE: fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

MOȘTENIREA

Definiție: „Moștenirea este transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în ființă” art. 953. C. civ.

Noțiuni ce se desprind din această definiție:

a) prin moștenire se transmite **„un patrimoniu”**, deci, un ansamblu de drepturi și obligații;

b) moștenirea este o transmisiune de patrimoniu ce operează între o persoană decedată și una sau mai multe persoane în ființă, deci este vorba de o transmisiune **„de mortis causa”** - din cauza de moarte;

c) moștenirea este o transmisiune de patrimoniu de la o **„persoană fizică decedată”**, deci, autorul moștenirii nu poate fi o persoană juridică;

d) moștenirea este o transmitere de patrimoniu de la o persoană fizică decedată **către una sau mai multe persoane în ființă, deci moștenitorii pot fi spre deosebire de autorul moștenirii:**

- **unul sau mai mulți,**
- **persoane fizice sau juridice,**
- **statul.**

Precizări terminologice:

a) moștenire (succesiune)

Spre deosebire de vechiul Cod civil, care folosea termenul de **„succesiune”**, Codul civil în vigoare (noul Cod civil) revine la termenul consacrat inițial de legislația civilă, respectiv **„moștenire”**, rămânând totuși cu un caracter excepțional și termenul **„succesiune”**, integrat în sintagmele: **„cotă succesorală”**, **„rezervă succesorală”**, **„masă succesorală”**, **„opțiune succesorală”**, precum și diverse variațiuni ale acestor termene. Trebuie menționat că inițial, în practică în special, este folosit termenul de **„succesiune”** în paralel cu cel de **„moștenire”** cu referire la aceeași instituție.

b) autorul moștenirii

Prin **„autorul moștenirii”** înțelegem că este vorba de persoana decedată a cărei patrimoniu se transmite prin moștenire. Atât legea, cât și limbajul de specialitate, mai folosește în acest caz și termeni precum **„defunct”**, **„decedat”** sau **„de cuius”**. În privința termenului de **„de cuius”** amintim că acesta este de fapt o abreviere a latinescului **„is de cuius successionem agitur”** (cel despre a cărei succesiune este vorba).

Amintim în acest context, că în literatura de specialitate întâlnim descris ca sinonim pentru **„autorul succesiunii”**, **„de cuius”** și **„defunct”** termenul de **„testator”**, explicația fiind dată de faptul că în cazul succesiunilor testamentare cel de a cărei succesiune este vorba este și autorul testamentului în baza căruia se îndeplinește procedura succesorală¹.

În opinia noastră termenul de **„testator”** se referă în principal la autorul testamentului, care în plan secund poate fi și autorul moștenirii în situația în care acesta decedează și patrimoniul său este transmis în baza dorințelor exprimate prin testament. Este valabilă

¹ A se vedea în sensul acesta, Iolanda Elena Cadariu-Lungu, *Dreptul de moștenire în noul Cod civil*, Ed. Hamangiu, București, 2012.

suprapunerea de semnificație a termenelor și în cazul succesiunii mixte, respectiv în cazul coexistenței moștenirii testamentare cu moștenirea legală.

c) moștenitori

Persoanele care primesc moștenirea (patrimoniul autorului succesiunii) se numesc „*moștenitori*” sau „*succesori*”. Legea și literatura de specialitate folosesc cu același sens și termenul de „*erezi*” sau „*urmași*”. În cazul moștenirii testamentare, sau în cazul moștenirii mixte, se mai folosește și termenul de „*moștenitor testamentar*” sau cel de „*legatar*”.

d) succesibil

Prin „*succesibi*”, conform Codului civil, se înțelege persoana ce are îndeplinite toate condițiile impuse de lege pentru a moșteni, dar nu și-a exprimat încă opțiunea succesorală și nu a îndeplinit procedura în acest sens. Definiția în acest caz este dată de art. 1.100 alin. (2) Cod civil. Apreciem că diferența între „*moștenitor*” sau „*succesor*” și „*succesibil*” este dat de faptul că primul a îndeplinit procedura succesorală, și-a exprimat opțiunea și a obținut un certificat de moștenitor care atestă calitatea de „*moștenitor*”, pe când cel din urmă (succesibilul) are vocație dar nu și-a exprimat încă opțiunea succesorală și nu a îndeplinit procedura de transfer a patrimoniului defunctului prin dezbateră moștenirii.

e) moștenire legală

Prin moștenire legală sau moștenire *ab intestat* (moștenire fără testament) înțelegem că este vorba de moștenirea care se dezbate în temeiul legii, autorul succesiunii (defunctul) nelăsând testament.

f) moștenirea testamentară

Ne aflăm în situația unei moștenirii testamentare în cazul în care autorul succesiunii (defunctul) a lăsat testament prin care și-a exprimat voința cu privire atât la modul de împărțire și transmitere cât și cu privire la către cine să fie transmis patrimoniul sau după ce nu va mai fi în viață.

g) testator

Prin „testator” înțelegem că este vorba de persoana care dispune printr-un testament cu privire la transmiterea patrimoniului sau după ce va deceda autorul testamentului.

h) legatar

Legatarul este persoana care primește prin testament moștenitorul testamentar.

i) legat

Legatul testamentar este clauza testamentară prin care testatorul dispune de patrimoniu sau pentru cauză de moarte.

Sediul materiei privind moștenirea

Sediul materiei în privința moștenirii, este dat de reglementările pe care le găsim în Codul civil, Cartea a IV-a - „Despre moșteniri și liberalități”, Titlul „Dispoziții referitoare la moștenire în general” - art. 953-962; Titlul II - „Moștenirea legală” - art. 963-983; Titlul III - „Liberalitățile” - art. 984-1.099; Titlul IV - „Transmiterea și partajul moștenirii” - art. 1.100-1.163; art. 557 alin. (1). Având în vedere că dezbateră moștenirii se realizează (cu excepția cauzelor litigioase) prin procedura succesorală notarială trebuie să amintim la acest capitol și Legea nr. 36/1995, legea notarilor publici și a activității notariale ca sediu în materia succesiunilor.

În contextul consolidării dreptului la libera circulație în cadrul Uniunii Europene a cetățenilor acesteia, precum și a nevoii de uniformizare sau de stabilire a unor norme și

reguli de aplicare comune în cazul procedurilor cu elemente de extraneitate, trebuie să amintim în acest context câteva din normele europene ce au impact asupra procedurii succesorală, precum Regulamentul (UE) nr. 650/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 4 iulie 2012 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui certificat european de moștenitor.

Dreptul la moștenire fiind un drept fundamental garantat, precizăm că din punct de vedere constituțional, sediul materiei privind moștenirea se află în Capitolul II - „Drepturile și libertățile fundamentale” art. 46.

FELURILE MOȘTENIRII

Tipul moștenirii este determinat de sursa care generează vocația succesorală. În acest sens putem afirma că există două surse: Legea și Testamentul.

Plecând de la cele două surse care generează vocația succesorală constatăm că există două tipuri de moștenire: moștenirea legală și moștenirea testamentară. Practica, dar și literatura de specialitate au consacrat și un al treilea tip de moștenire generat de coexistența celor două tipuri, în situația în care defunctul a lăsat testament doar cu privire la o parte din patrimoniul succesoral, caz în care pentru partea nereglementată de testament se va ține cont de prevederile legale în materie.

Tipuri de moștenire:

1. Moștenire legală;
2. Moștenire testamentară;
3. Moștenire mixtă (coexistența moștenirii legale cu moștenirea testamentară).

Moștenirea legală

Prin moștenire legală înțelegem că transmiterea patrimoniului succesoral de la autorul moștenirii (defunct) către moștenitorii acestuia se face în condițiile stabilite de lege. În acest caz, legea stabilește atât moștenitorii și ordinea în care aceștia vin la moștenire cât și cotele ce le revin din moștenire.

Moștenirea este considerată „moștenire legală” în situația în care decedatul nu a lăsat testament. Din acest motiv, moștenirea legală este denumită și moștenire „*ab intestat*” adică moștenire fără testament. În general putem spune că ne aflăm în cazul moștenirii legale dacă defunctul „nu a dispus prin testament” art. 955 Cod civil. Cu toate acestea există și situații în care autorul succesiunii dispune în timpul vieții, prin testament, de o parte din patrimoniul său, lăsând legate în favoarea uneia sau mai multor persoane fizice sau juridice. În acest caz, putem vorbi de „moștenire legală” pentru partea de patrimoniu ce nu a fost cuprinsă în testament.

Dacă există testament dar acesta nu cuprinde clauze (legate) cu privire la patrimoniul succesoral, moștenirea va fi considerată ca fiind o moștenire legală, deoarece patrimoniul va fi repartizat în condițiile stabilite de lege în cotele și către moștenitorii stabiliți de aceasta.

În plan național, moștenirea legală este forma cea mai des întâlnită în practică. Practica țărilor cu rădăcini legislative latine, dar nu numai acestea, ne arată că moștenirea testamentară este cea mai des întâlnită. De altfel, istoria imperiului roman ne arată că

scrierea unui testament era o dovadă de responsabilitate și de civilizație, lipsa testamentului în cazul decesului unui cetățean român fiind considerat un fapt rușinos și dezonorant.

În cazul moștenirii legale amintim și situația creată de către decesul unei persoane fără moștenitori legali (rude) sau testamentari. În acest caz, legea prevede că ne aflăm în situația unei moșteniri vacante (vacanta succesorală). Codul civil în vigoare, la art. 1.135 alin. (1) stabilește că „în situația în care nu există moștenitori legali sau testamentari, moștenirea este una vacantă”.

Moștenirea testamentară

Prin moștenire testamentară înțelegem moștenirea care se dezbate în baza testamentului. Practic patrimoniul moștenirii se transmite așa cum a voit testatorul, către anumite persoane fizice, juridice sau statului, în condițiile stabilite prin testament.

Clausa testamentară care face referire la patrimoniul succesoral se numește legat și în funcția de ce prevede poate fi:

- a) **legat universal** - în situația în care legatarul (persoana care primește) are vocație la întregul patrimoniu al moștenirii;
- b) **legat cu titlu universal** - situație în care legatarul are vocație doar pentru o fracție (cota de moștenire) din patrimoniul moștenirii (masa succesorală);
- c) **legat cu titlu particular** - situație în care legatarul are vocație doar pentru unul sau mai multe bunuri din patrimoniul moștenirii, bunuri identificate și determinate.

Moștenirea mixtă - sau coexistența moștenirii legale cu moștenirea testamentară.

Prin moștenire mixtă înțelegem situația în care cele două tipuri de moștenire (moștenirea legală și moștenirea testamentară) coexistă. Practic moștenirea este dezbătută în baza testamentului pentru bunurile din patrimoniu pentru care s-a dispus prin legate iar pentru partea din patrimoniu la care testamentul nu face referire, dezbaterea moștenirii se face în baza legii.

Amintim aici și situația în care autorul succesiunii a lăsat testament prin care a dispus cu privire la întreg patrimoniu. În această situație, în faza inițială putem vorbi doar de o moștenire testamentară, situație ce se schimbă prin anularea testamentului sau restrângerea efectelor lui ca urmare a revendicării rezervei succesorală de către moștenitorii rezervatari. În cazul reducerii efectelor testamentului, moștenirea testamentară devine o moștenire mixtă deoarece rezerva succesorală este stabilită și culeasă de moștenitorul sau moștenitorii rezervatari în baza legii.

Pe cale de consecință, defunctul poate fi autor al unei moșteniri legale, testamentare sau mixte, iar moștenitorul poate fi atât moștenitor testamentar, moștenitor legal sau să fie în același timp atât moștenitor legal cât și testamentar. Aceasta coexistență între moștenirea legală și moștenirea testamentară este valabilă și posibilă și în cazul vacantei succesorală cu privire la partea din patrimoniu pentru care testatorul nu a lăsat legat.

CARACTERELE JURIDICE ALE TRANSMISIUNII MOȘTENIRII

- a) Moștenirea este o **transmisiune din cauza de moarte** (*de mortis causa*);
- b) Moștenirea are un **caracter universal**;
- c) Moștenirea are un **caracter unitar**;
- d) Moștenirea are un **caracter indivizibil**.

a) Caracterul „de mortis causa” este unul specific moștenirii. Cunoscând faptul că moștenirea reprezintă un transfer de patrimoniu de la o persoană decedată la una sau mai multe persoane în ființă, și că momentul deschiderii moștenirii este decesul autorului succesiunii putem constata specificitatea acestui caracter juridic pentru moștenire. Acest caracter juridic specific nu poate fi întâlnit în transmisiunile *inter vivos* deoarece în această situație nu putem discuta despre decesul celui care inițiază transferul.

b) Caracterul universal este generat de faptul că transmisiunea moștenirii are ca obiect de fapt transmisiunea patrimoniului persoanei fizice decedate, în integralitate sau o fracțiune acestuia. Prin moștenire nu se pot transmite nici drepturile și nici obligațiile personale patrimoniale, acestea stingându-se o dată cu decesul titularului lor. În aceeași situație se regăsesc și drepturile autorului succesiunii, drepturi care au un caracter viager sau acele drepturi *intuitu personae*, fiind drepturi născute exclusiv în considerarea persoanei în cauză, dispar o dată cu decesul acesteia. Cu titlu de exemplu amintim: dreptul de abitație a soțului supraviețuitor; dreptul de uzufruct; dreptul de uz; dreptul la pensie; renta viageră; dreptul la întreținere viageră.

c) Caracterul unitar este generat de faptul că în cazul transmisiunilor de *mortis causa* patrimonial ce se transmite de la *de cuius* la moștenitori, se apreciază ca fiind un tot unitar, ca „o masă juridică de drepturi și obligații”¹.

Excepțiile de la regula caracterului unitar sunt:

- drepturile salariale;
- pensia.

În ambele situații se iau în considerare drepturile salariale/pensia până la data decesului autorului succesiunii și care nu au fost încasate de acesta.

d) Caracterul indivizibil este o consecință a indivizibilității opțiunii succesorală. În acest sens, acceptarea sau renunțarea la moștenire vizează întreaga moștenire sau cotă parte din moștenire că s-ar cuveni moștenitorului.

Dacă luăm în considerare că patrimoniul succesoral are un caracter indivizibil, concluzionăm că acesta (patrimoniul succesoral) se transmite către moștenitori nefracționat și se menține în această stare până la momentul efectuării partajului, cu excepția cazului în care *de cuius* a făcut prin testament o împărțea de ascendent².

DESCHIDEREA SUCCESIUNII

Art. 954. alin. (1) Cod civil³ stabilește că moștenirea unei persoane se deschide o dată cu decesul acesteia. Putem spune că momentul morții persoanei fizice coincide sau se suprapune cu momentul deschiderii succesiunii acelei persoane, moartea acesteia fiind

¹ Iolanda Elena Cadariu-Lungu, *Dreptul de moștenire în noul Cod civil*, Ed. Hamangiu, 2012, p. 14.

² M. Eliescu, *Transmiterea și împărțea moștenirii în dreptul RSR*, Ed. Academiei, București, 1966, p. 306; D. Macovei, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Fundația „Chemarea”, Iași, 1933, p. 10; Iolanda Elena Cadariu-Lungu, *Dreptul la moștenire în noul Cod civil*, Ed. Hamangiu, 2012, p. 16.

³ Art. 954 Cod civil. Deschiderea moștenirii

(1) Moștenirea unei persoane se deschide în momentul decesului acesteia.

constatată în urma examinării cadavrului sau prin pronunțarea unei hotărâri declarative de moarte. Precizăm că în ambele cazuri, atât examinarea cadavrului cât și hotărârea judecătorească declarativă de moarte, acestea vor trebui să stea la baza îndeplinirii procedurii administrative de emitere a certificatului de deces, acesta urmând să conțină data, ora și minutul decesului.

Din perspectiva juridică deschiderea moștenirii este un moment extrem de important și trebuie analizat atât din perspectiva datei deschiderii succesiunii cât și din perspectiva locului deschiderii acesteia. Menționăm că *data deschiderii moștenirii* nu este unul și același lucru cu *data deschiderii procedurii succesorale*.

Dacă data deschiderii succesiunii coincide cu data decesului autorului moștenirii, data deschiderii procedurii succesorale este data la care, ulterior decesului lui *de cuius*, unul dintre succesibili depune cerere în scopul începerii procedurii succesorale notariale, data deschiderii acestei proceduri coîncizând cu data înregistrării cererii la notarul public competent teritorial.

În continuarea alin. (1) al art. 954 Cod civil care reglementează data deschiderii moștenirii, alin. (2), (3) și (4) ale aceluiași articol stabilesc care este locul deschiderii moștenirii în diferite situații¹.

Locul deschiderii moștenirii are importanță spre a fi stabilit pentru a se determina care sunt autoritățile competente în procedura dezbaterii moștenirii.

Conform art. 954 alin. (2) Cod civil, „moștenirea se deschide la ultimul domiciliu al defunctului”. În acest caz, trebuie să remarcăm că locul deschiderii moștenirii nu trebuie să fie același cu locul decesului autorului succesiunii.

Stabilirea locului deschiderii moștenirii este determinat de rațiuni de ordin practic, deoarece la ultimul domiciliu al defunctului se presupune că s-ar afla majoritatea dacă nu chiar toate informațiile necesare dezbaterii moștenirii.

Ultimul domiciliu al defunctului se stabilește conform art. 954 alin. (2) Teza a II-a „dovada ultimului domiciliu se face cu certificatul de deces sau, după caz, cu hotărârea judecătorească declarativă de moarte rămasă definitivă”.

„În ceea ce privește aplicarea în timp, art. 954 alin. (3) NCC se referă la toate procedurile notariale care încep după 1.10.2011, indiferent de data decesului defunctului” (art. 92 din Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil).

Alin. (2) se referă la succesiunile în care defunctul a avut ultimul domiciliu pe teritoriul României.

¹ Art. 954 Cod civil.

(2) Moștenirea se deschide la ultimul domiciliu al defunctului. Dovada ultimului domiciliu se face cu certificatul de deces sau, după caz, cu hotărârea judecătorească declarativă de moarte rămasă definitivă.

(3) Dacă ultimul domiciliu al defunctului nu este cunoscut sau nu se află pe teritoriul României, moștenirea se deschide la locul din țară aflat în circumscripția notarului public celui dintâi sesizat, cu condiția ca în această circumscripție să existe cel puțin un bun imobil al celui care lasă moștenirea. În cazul în care în patrimoniul succesor al nu există bunuri imobile, locul deschiderii moștenirii este în circumscripția notarului public celui dintâi sesizat, cu condiția ca în această circumscripție să se afle bunuri mobile ale celui ce lasă moștenirea. Atunci când în patrimoniul succesor al nu există bunuri situate în România, locul deschiderii moștenirii este în circumscripția notarului public celui dintâi sesizat.

(4) Dispozițiile alin. (3) se aplică în mod corespunzător atunci când primul organ sesizat în vederea desfășurării procedurii succesorale este instanța judecătorească.

Se înlătură criteriul bunurilor cele mai importante ca valoare, prevăzut în art. 68 alin. (2) din Legea notarilor publici și a activității notariale nr. 36/1995, după cum urmează: „Procedura succesorală notarială se deschide la cererea oricărei persoane interesate, precum și a secretarului consiliului local al localității în raza căreia se aflau bunurile defunctului la data deschiderii moștenirii.”

În materia succesiunilor cu elemente de extraneitate, se creează un sistem unitar prin care moștenirea se supune unei singure reguli. Se asigură astfel unitatea legii aplicabile moștenirii și se facilitează dezbaterea succesiunilor internaționale, prin prioritățile prevăzute de art. 954 alin. (3) NCC. Spre deosebire de prevederile din Legea nr. 105/1992 cu privire la reglementarea raporturilor de drept internațional privat, care atribuiau competență legii române la dezbaterea procedurii succesorale, când în patrimoniul defunctului existau bunuri imobile pe teritoriul României, acum nu există nicio restricție. Se menține registrul de succesiuni cu elemente de extraneitate, pentru o strictă evidență¹.

Condițiile generale pentru a moșteni

Pentru a putea moșteni, o persoană trebuie să îndeplinească cumulativ următoarele condiții pozitive și negative:

- trebuie să aibă capacitate succesorală (condiție pozitivă);
- trebuie să aibă vocație succesorală (condiție pozitivă);
- trebuie să nu fie nedemnă de a moșteni (condiție negativă).

Capacitatea succesorală

„O persoană poate moșteni dacă există la momentul deschiderii moștenirii. Dispozițiile art. 36, 53, 208 sunt aplicabile.” art. 957 alin. (1) Cod civil.

Analizând articolele la care face trimitere aliniatul mai sus menționat putem concluziona că sunt considerați că exista la data deschiderii succesiunii:

- copilul conceput cu condiția de a se naște viu, conf. art. 36 Cod civil;
- persoana dispărută dacă nu a intervenit o hotărâre declarativă de moarte rămasă definitivă, conf. art. 53 Cod civil;
- persoana juridică, de la data înființării conform actului de înființare, și fundațiile testamentare, de la data deschiderii moștenirii, conf. art. 208 Cod civil.

Precizăm că în conformitate cu prevederile legale, o persoană juridică poate moșteni o persoană fizică numai în baza unui testament.

În conformitate cu regulile ce guvernează moștenirea legală, moștenitorii pot fi în acest caz (în cazul moștenirii legale) doar persoane fizice sau statul în cazul vacantei succesorale.

Plecând de textul art. 957 Cod civil, putem concluziona că persoanele care nu au capacitatea de a moșteni sunt:

- copilul născut mort;
- persoanele fizice precededate;
- persoana juridică care la data deschiderii succesiunii nu mai au ființă;
- comorienții.

¹ Doina Rotaru, Liviu-Bogdan Ciucă, Colectiv, *Codul civil al României. Îndrumar notarial*, vol. 1, Ed. Monitorul Oficial, București, 2011, p. 325; Art. 2.568 NCC – Legea Națională; Art. 2.572 alin. (1) NCC – Legea aplicabilă stării civile și capacității; Art. 2.574 NCC – Declararea judecătorească a morții; Art. 2.634 NCC – Alegerea legii aplicabile.